

NIVELLS DE LLENGUATGE

DE LA FONÈTICA DESCRIPTIVA A L'ORTOÈPIA CATALANA EN L'ADAPTACIÓ FÒNICA DELS MOTS FORANS: EL CAS DELS IDIOMES SENSE GRAFIA LLATINITZADA¹

Molts cops havem sostingut que no devem acceptar en cap manera els dígrafs estranys al català (tals *cb*, *sb*) que figuren en les transcripcions angleses, franceses, alemanyes, etc. de mots geogràfics de llengües que empren un alfabet diferent del llatí. Així les grafies *Pechora*, *Kamchatka*, *Manchúria*, ens semblen, en català, absurdes, puix que, ací, el dígraf *cb*, estrany al català, no és tampoc originari, no figura en el mot rus, etc., sinó únicament en la seva transcripció anglesa o francesa. Està molt ben fet, doncs, de reemplaçar-hi *cb* per *tx* o *x*, escrivint *Petxora*, *Kamtzatka*, *Manxúria* (P. Fabra, 1954-1956 [1919-1928]: CF 364, ed. de S. Pey).

Ara, quan es tracta dels països on no s'usa l'alfabet llatí (moltes nacions eslaves, islàmiques, índiques, extrem-orientals), augmenten els problemes, car el nom s'ha de transcriure al nostre alfabet, i posats a transcriure, és clar que hem de fer-ho en una forma que doni lloc a una pronúncia catalana correcta. Cada llengua ho fa així. Hi ha una transcripció francesa, una d'anglesa, una d'alemanya, una d'italiana, etc. que difereixen en els detalls, i és obligat que hi hagi una transcripció catalana, que no sempre coincidirà amb la usual en les terres d'una altra llengua occidental; car fóra immotivat i humiliant d'imitar simiescament la transcripció [...] [forana, que] [...] donaria lloc a una pronúncia errada en català (Coromines, 1964: [319] 55).

INTRODUCCIÓ

Entre les unitats lèxiques d'origen forà que s'incorporen al vocabulari català d'ús habitual destaquen els manlleus neològics i l'onomàstica, l'adaptació fònica dels quals requereix seguir uns criteris específics que cal establir amb cura. Tot partint dels suggeriments ortoèpics formulats per Fabra, Coromines i aporta-

1. Aquesta comunicació és fruit de l'activitat del Grup de Recerca en Fonètica de la Universitat de Lleida, finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya (2009 SGR 408). Els autors agraïm les referències bibliogràfiques relatives a Krech/Stötzer (1982) i a Calonge (1969), que han estat facilitades per Joan Mascaró (UAB) i Xavier Terrado (UdL), respectivament. Expressem també el nostre agraïment als parlants nadius de mandarí i rus que ens han permès primfilar en les transcripcions fonètiques, per a les quals també hem recorregut als diccionaris de pronúncia, especialment a Wells (2000 [1990]), a l'alemany Duden (2000) i a l'esmentat Krech/Stötzer (1982).

cions posteriors, així com de les dificultats que comporta l'adaptació fònica d'aquest tipus de lèxic en els mitjans orals catalans, presentarem i justificarem els criteris que hem adoptat per a la seva incorporació al *Diccionari de pronúncia del català (DPC)*, en curs d'elaboració. En aquesta ocasió analitzarem les unitats indicades procedents de llengües que no se serveixen originàriament d'ortografia de base llatina, com ara el rus i el xinès, tot i que per a aquest darrer ja disposem d'un alfabet llatinitzat mediatitzador, almenys per a la varietat estàndard actual: el sistema *pinyin* per al mandarí. Se'n proposarà, doncs, una adaptació per a les quatre grans varietats del català: nord-occidental, valencià, central i balear, mitjançant les entrades ortografiades i les pronúncies corresponents seguint l'AFI.

Aquest treball s'emmarca en les activitats que duem a terme en els camps de la fonètica descriptiva catalana —l'esmentat *DPC*— i la fonètica aplicada catalana —ensenyament del català com a L2 i llengües foranes, com ara el mandarí; l'estudi de la llengua dels mitjans orals; l'ortoèpia del discurs polític, jurídic, acadèmic... Entre els objectius que ens proposem amb aquesta contribució, doncs, destaquen:

- Establir el lèxic generalment onomàstic i neològic, que anem incorporant al català, especialment el que prové d'idiomes sense grafia llatinitzada en origen.
- Contrastar l'estructura fònica d'aquests idiomes amb la de la llengua catalana.
- Disposar d'informació sobre el seu grau d'adequació a la grafia romanitzada i a la consegüent catalanització, d'acord amb els criteris esbossats per Fabra i Coromines (veg. Julià-Muné [en premsa]), dels quals oferim una mostra a l'inici del present treball.
- Decidir com disposem la variació fonètica en el *DPC*, en la línia del que s'exposà per primer cop a Julià-Muné 2007.

I. TERMINOLOGIA BÀSICA: TRANSLITERACIÓ, TRANSCRIPCIÓ I CONVERSIÓ

Sovint es confon la terminologia relativa a la transliteració i a la transcripció, com s'esdevé en Coromines mateix (1964) i en Calonge (1969), entre altres treballs importants més recents. D'entrada, cal distingir entre les llengües que disposen d'alfabet (llatí, grec, rus, àrab, hebreu...) i les que no en disposen (xinès, japonès... i, òbviament, les àgrafes). No hem d'oblidar, d'altra banda, que les llengües foranes ens solen arribar en versió llatinitzada o romanitzada i és a partir d'aquesta disposició que passen a la premsa i a l'antena. Així, doncs, *transliterem* quan passem sistemàticament d'un alfabet a un altre, com és el cas del rus, en què transliterem de l'alfabet ciríl·lic al llatí; *transcrivim* quan representem per mitjà de grafies alfabètiques seleccionades —o convenientment modificades— i, de forma quasi inequívoca, l'estructura fonològica, i la consegüent variació fonè-

tica, dels sons de la parla d'una determinada comunitat lingüística. Ara es tractaria de la transcripció fonètica per mitjà de l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI). I podríem dir que *pseudotranscrivim* quan representem mitjançant un alfabet, com el llatí, una llengua «analfabètica»: mandarí romanitzat (veg. § III.1), ciríl·litzat (els sistemes per a les comunitats lingüístiques amb alfabet ciríl·lic), etc. Com veurem més endavant, el *pinyin* necessita l'AFI per fer-se intel·ligible a l'usuari i a l'aprenent de mandarí, atès el divorci entre la grafia de base llatina i l'estructura fonològica de la llengua en qüestió. En aquests casos podríem parlar més aviat de *conversió*, ja que el terme *pseudotranscripció* és poc operatiu.

II. ALGUNES MOSTRES DISCURSIVES I TEXTUALS PROVINENTS DEL MANDARÍ I DEL RUS

Dels nombrosos exemples emblemàtics que ens ofereixen els nostres mitjans audiovisuals destaca recentment la diversitat del xinès mandarí romanitzat, en relació amb l'onomàstica xinesa, que figura (pseudo)transcrit en algunes emissions televisives en llengua catalana, concretament pel que fa a la capital de la regió autònoma xinesa de Xinjiang. Aquest topònim, en el decurs d'una setmana, i fins i tot d'un sol dia, aparegué com a *Urumqi* —propi del *pinyin*— i *Urumchi* —recollit a la *GEC* i reflex d'una transcripció arcaica coincidint tant amb la tradició túrquica de l'uigur com amb l'espanyol. La primera es pronunciava al principi indistintament [u'rumki] i [u'rumtʃi], i la segona, invariablement [u'rumtʃi], que és la més propera a la pronúncia originària i que sembla que s'anà imposant. Un altre cas de variabilitat en xinès ha estat el de *Txungking* (Coromines 1974 [1971]: 59)² enfront de *Chongqing* (capital de la Xina durant el període 1938-1945), que és la versió en *pinyin* oficial i reflecteix la pronúncia estàndard [ʈʂʰuŋ⁴tʃʰiŋ].³ Aquesta darrera és la recollida per la *GEC* i, com deduirem dels apartats següents, la pronúncia parafrònica recomanada és [tʃuŋ'tʃiŋ].

Pel que fa a la llengua russa, Coromines (1964: 55 i 1974: 58), entre altres observacions que hi fa, ens adverteix del bon resultat de *Moscou* (pron. orig. [mask'va]) i del derivat *moscovita*, en paral·lel a *nou/nova*, tot rebutjant adaptacions foranes amb altres díftongs (al. *Moskau*) o amb monoftong final (fr. *Moscou* [mos'ku] i esp. *Moscú*). Ressalta el bon encert del dígraf *kh*, que trobem en *Khàrkov* i *Txékhov* (Coromines 1964: 55, 56) per a la representació

2. «De Xina només cal recordar *Xanghai*, *Txungking*, etc.: o sigui *x* allà on l'anglès escrigui *sh* i *tx* on escrigui *ch*; evitem aquesta grafia anglesa, estranya a la Xina, més que més tractant-se de dos sons oposats en la llengua del país i essent *ch* una grafia de valor equívoc, no obstant és ja un costum acceptat d'escriure *Manxúria* i *manxú* amb una mera *x* conformant-nos amb la tendència catalana en la combinació *nx*».

3. Els dígitos volats indiquen els quatre tons distintius del mandarí: 1- alt sostingut, 2- ascendent, 3- descendent-ascendent, 4- descendent.

universal del fricatiu velar sord [x], que l'espanyol es pot permetre de representar per *j*, inacceptable en les adaptacions catalanes. Pensem ara en el Nobel de Literatura de 1965: Mikhaïl Xólokhov, autor del controvertit *El Don de plàcides aigües* (en traducció catalana de Proa, 1984), la transliteració del qual en espanyol figura com a *Mijaíl Cholojov* (veg. la versió espanyola *El Don apacible* (Plaza & Janés, 1966 / Círculo de Lectores, 1968)). Tanmateix, com veurem tot seguit, el dígraf en qüestió representa de fet l'oclusiu velar [k], més propi del català que el fricatiu [x], que n'és aliè. Així, en rus també ens trobem amb noms de personatges literaris com ara *Pulkhèria Alexàndrovna* (*kh* [k], *x* [ks]) i el seu fill protagonista *Raskòlnikov* (*Crim i càstig*, de Fiodor Dostoievski, en traducció d'Andreu Nin, 1929). Per la seva banda, la *Gran Enciclopèdia Catalana* recull *F'odor Dostojevskij* (GEC, s.v. *Dostojevskij*) i *Raskolnikov* (GEC, s.v. *Crim i càstig*). Cal tenir present que en rus es pronuncien com a [dɔstɐ'jɛfsk'ij] i [ras'kɔln'nikɔf], respectivament.⁴ El també escriptor Màxim Gorki (així com el topònim que en deriva), autor del conte *Txelkaix* (La Magrana, 1985), figura a la GEC (s.v. *Gor'kij*) com a *Maksim Gor'kij*.⁵ Coromines també insisteix (1964: 55, 57) en la complicada localització de l'accent: *Nóvgorod, Làdoga, Múrman-sk, Dniéper, Dniéster, Mólotov, Kórsakov, Turguénev, Gógol, Txaikovski, Timoixenko, Borodín, Kruixtxov, Tolstoi, Aleksei...*

III. LLENGÜES «ANALFABETOLLATINES» OBJECTE D'ESTUDI

1. *El xinès mandarí*

1.1. *El sistema de transcripció romanitzada del mandarí*

L'adopció de l'escriptura foneticoalfabètica de base llatina, coneguda com a *pinyin* ('escriptura o transcripció fonètica' en xinès), fou dissenyada per al xinès mandarí a mitjan segle xx des de la nova República Popular de la Xina, com a alternativa al seu sistema de caràcters i per desempallegar-se dels sistemes forans colonitzadors. Sens dubte facilita l'aprenentatge de la llengua als estrangers, però malauradament hi ha tantes divergències respecte a l'AFI que la denominació *escriptura fonètica* resulta poc fonamentada. Progressivament ha anat substituïnt l'anterior sistema britànic Wade-Giles establert el segle XIX, que resultava força més «fonètic», com podem veure a la taula 1. El *pinyin*,

4. La diversitat en la transliteració la podem observar en la versió espanyola de l'editorial Juventud (Barcelona, 1964): *Pulqueria Alejandrovna* (*qu* [k], *j* [x]); amb accentuació plana al patronímic). Observem-hi també les diferents transliteracions amb què s'expressen el nom de l'autor de la novel·la en aquesta edició: *Fedor Dostoiewski* i el del seu protagonista: *Raskolnikof*, comparades amb algunes de més recents, com ara *Dostoyevski* i *Raskalnikov* (*La Vanguardia*, 15-x-2009).

5. Cf. l'anglès *Maksim Gorkey*, autor de *Chelkasb*, segons l'*Encyclopaedia Britannica*.

doncs, paradoxalment tendeix a modificar negativament la pronúncia autèntica, adaptable al català, del lèxic i noms propis xinesos.⁶

TAULA 1. Mostra contrastiva dels sistemes més coneguts de transcripció romanitzada, seguint bàsicament Yin/Felley (1990) (s'hi prescindeix de les marques tonals llevat del cas final).

<i>Wade-Giles (1859)</i>	<i>Pinyin (1958)</i>	<i>Adaptació catalana (tradicional o recent)</i>
Mao Tse-tung	Mao Zedong	Mao Zedong
Teng Hsiao-p'ing	Deng Xiaoping	Deng Xiaoping
Chiang Kai-shek	Jiang Jieshi	Chiang Kaishek
Chungkuo	Zhongguo	«Xina»
Hong Kong	Xiang Gang	Hong Kong
Peking	Beijing	«Pequín» (cf. esp. <i>Pekín</i> , fr. <i>Pékin</i> i ang. <i>Peking</i> o <i>Beijing</i>)
Kwantung	Guangdong	«Província de Canton»
Kwangchow	Guangzhou	«Ciutat de Canton»
Tientsin	Tianjin	Tianjin
Li Po	Li Bai	Li Po
Tu Fu	Du Fu	Tu Fu
Lao Tse	Laozi	Lao Tsé
t'ai ² chi ² ch'uan	tàijí (quán)	<i>taitxí</i>

1.2. *Esbós de la fonologia segmental del mandarí*

Si bé no hi ha cap necessitat que els professionals dels mèdia orals tinguin un coneixement aprofundit de la fonologia de les llengües que proveeixen manlleus neològics o onomàstica de tota mena, en el cas del mandarí caldria matisar aquesta afirmació. D'una banda, aquesta llengua és la més parlada al planeta com a L1 i vehicula de forma creixent l'expansió comercial i cultural del poble xinès, cada cop més en detriment de l'idioma mediatitzador que ha estat l'anglès. De l'altra, i com a conseqüència, l'assessorament lingüístic que reben —o caldria que rebessin— els esmentats professionals, així com els docents dedicats a la formació d'adults i estudiants universitaris de procedència xinesa, convindria que tingués molt en compte les nocions bàsiques de la fonologia, almenys segmental, del mandarí. Vegem-ne l'esbós en els apartats se-

6. Cal tenir present que, si bé l'ortografia varia d'un sistema a l'altre, a vegades substancialment, la pronúncia hauria de ser invariable. En el cas del nom que va a continuació del cognom *Mao*, la *Z* i el grup *do* del *pinyin Zedong* es pronuncien [ts] i [tu] respectivament, com indica precisament el sistema Wade-Giles. Tanmateix, com més va més podem sentir als mitjans de comunicació la pronúncia [z] a la catalana, que resulta perfectament legítima mentre al locutor no se li escapi una «zeta» a la castellana.

güents. Seguim bàsicament DeFrancis (1963), Huang (1969), Cheng (1973), Li/Thompson (1981), Norman (1988) i sobretot Lee/Zee (2003).

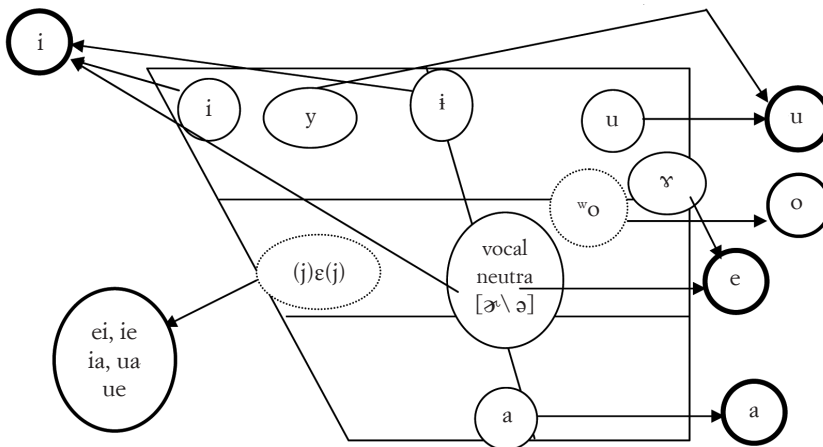
1.2.1. El sistema vocàlic

La taula 2 conté els sons vocàlics més rellevants del mandarí. Entre claudàtors figuren les variants al·lofòniques que no tenen estatus fonemàtic, de manera que [ɨ, ə] són variants de /i/ mentre que [ə] ho és de /ɤ/. La figura 1 il·lustra la correspondència fonicoalfabètica en *pinyin*.

TAULA 2. El sons vocàlics del mandarí ([ɛ], [o] només en diftongs).

Obertura	Grau de desplaçament dorsolingual				
	anteroposterior				
	anterior (palatal)		central	posterior (velar)	
	no labial.	labialitzat		labialitzat	no labial.
tancat	i	y	[ɨ]	u	
semitancat					ɤ
mitjà			[ə\ə]	(o)	
semiobert	(ɛ)				
obert			a		

FIGURA 1. Les vocals del mandarí en relació amb el sistema cardinal (les fletxes indiquen la correspondència fonemàtica segons el sistema de romanització *pinyin*).

1.2.2. *El sistema consonàntic*

La taula 3 conté l'inventari consonàntic del mandarí, amb indicació de les grafies corresponents segons el sistema *pinyin*. Cal observar-hi la rellevància de l'aspiració com a tret distintiu en els oclusius i africats, en detriment de la sonoritat, tret distintiu bàsic en les llengües romàniques. La taula 4 il·lustra precisament aquest problema segmental amb què s'enfronten els sinoparlants, com ara la confusió entre *pa* i *va*, *capar* i *cavar*, *vi* i *pi*, *boda*, *pada*, *vota/bota* i *pota*.⁷

D'altra banda, l'absència de ròtics, malgrat la grafia *r*—de fet representa un aproximant apicopalatal [ʐ] més que no pas fricatiu—, contrasta amb la riquesa de «líquids» de les llengües europees, especialment les neolatines occidentals. Per contra, disposen d'un gran nombre de fonemes palatals, en concret mitja dotzena d'obstruents, que l'adaptador/assessor català convé que reueixi a dos: *x*, *sh* > /ʃ/; *j*, *q*, *zh*, *ch* > /tʃ/ (veg. Julià-Muné 2009).

TAULA 3. El sons consonàntics del mandarí.

labial	dentoalveolar	palatal	apicopalatal (retroflex)	dorsovelar
<i>Oclusius (orals i nasals)</i> <i>p b</i> [p ^h p] <i>m</i> [m]	<i>t d</i> [t ^h t] <i>n</i> [n]			<i>k g</i> [k ^h k] <i>ŋ</i> [ŋ]
<i>Fricatius i africats</i> <i>f</i> [f]	<i>s</i> [s] <i>z</i> [tʃ̥] <i>c</i> [tʃ ^h]	<i>x</i> [ç] <i>j</i> [tɕ] <i>q</i> [tɕ ^h]	<i>sh</i> <i>r</i> [ʃ] [ʐ] <i>zh</i> [tʃ̥] <i>ch</i> [tʃ ^h]	<i>h</i> [x]
<i>Lateral</i>		<i>l</i> [l]		

7. Els parlants de mandarí que aprenen català, atès el seu sistema fonològic, solen confondre en un sol mot els vuit termes següents: *pare/parra*, *pala/palla*, *vara/barra*, *bala/balla*, així com qual-sevol altra sèrie amb oclusius-aproximants: [t/d/ð; k/g/ɣ]. D'aquí la confusió *gata/cada*, *Nadal/natal*, *Buda/puta*...

TAULA 4. Contrast català-anglès-mandarí en relació amb els fonemes bilabials.

	/p/		/b/		
	p ^h	p	b̥	b	β
<i>Anglès</i>	pin	spin	bin	dubbin	
<i>Català</i>		pa / capar		va	cavar
	/p ^h /	/p/			
<i>Mandarí</i>	pí ('pell') pā ('ajeure's')	bí ('nas') bā ('vuit')			

2. *El rus*

2.1. *Esbós de la fonologia segmental del rus*

Per a la transliteració i l'adaptació del rus al català és útil l'exposició que presenta l'IEC (1996), tot i no contenir gaires dades fonològiques. Per a aquest objectiu, doncs, ens hem basat en treballs més pròpiament fonològics, com ara Stilman (1949), Boyanus (1965), Calonge (1969) i Hamilton (1980).

2.1.1. *El sistema vocàlic*

La taula 5 conté els sons vocàlics més rellevants del rus. Hi figuren els cinc fonemes vocàlics monoftongs amb la variant de /i/, central anterior [ɨ], i les resultants de la reducció vocàlica [ɐ, ə], així com les quatre vocals ioditzades. No s'hi indiquen els altres diftongs.

TAULA 5. El sons vocàlics del rus.

Obertura	Grau de desplaçament dorsolingual		
	anteroposterior		
	anterior (palatal)	central	posterior (velar) (labialitzat)
	(no labialitzat)		
tancat	i	[ɨ]	ju u
semitancat	je		jo o
mitjà		[ə]	
semiobert	ɛ	[ɐ]	
obert	ja	ɑ	

2.1.2. *El sistema consonàntic*

La taula 6 indica els quinze fonemes, no palatalitzats, i els cinc no subjectes a la correlació [+pal/-pal] inclosos en un parèntesi. L'únic so que pot resultar aliè als habituals catalans és el que realitza el segment fricatiu /ç/, que d'altra banda és present en la pronúncia nord-oriental del català amb què es realitza el morfema de plural -s en *ulls*.

TAULA 6. Els fonemes consonàntics del rus (sèrie no palatalitzada).

/p/	/b/	/t/	/d/			/k/	/g/
	/f/	/v/		/s/	/z/	(/ʃ/)	(/ʒ/)
							(/çtç/)
				(/ts/)			(/tç/)
/m/			/n/				
			/l/				
			/r/				

2.2. *De la transliteració a l'adaptació fònica*

L'adaptació de formes transliterades al català ha rebut l'atenció de la nostra acadèmia de la llengua, almenys en relació amb l'àrab (IEC 1990), el rus (IEC 1996),⁸ com ja s'ha indicat, i l'hebreu (IEC 2003), que constitueixen un referent per a l'estudiós, l'assessor lingüístic, l'escriptor, el traductor i el docent que s'han de relacionar amb llengües que no disposen d'alfabet llatí. Tanmateix, aquests informes sobre l'adaptació ortogràfica no són del tot satisfactoris quan es tracta de facilitar el coneixement de la pronúncia originària de la llengua en qüestió. Si fos així, s'afavoriria la lògica —sense obviar-ne l'ús actual i la tradició— de la pronúncia adaptada pel que fa a manlleus, neologismes de tota mena i onomàstica forans per part de locutors i altres professionals relacionats amb la comunicació oral. Es tractaria de servir-se més assíduament de la transcripció fonètica,⁹ per contribuir al que ja fan molt assenyadament alguns equips d'assessorament en línia que trobem a Internet, com ara el portal de la CCMA (2006-): <http://esadir.cat/>.

A la taula 7 —adaptat i ampliat a partir de l'IEC (1996: 87)— es mostra la diversitat de grafies, més ben dit, de combinacions gràfiques, que diverses llengües europees occidentals necessiten per adaptar les pronúncies foranes. En aquest cas es tracta del rus, després que les formes transliterades per a la Normalització Internacional (ISO), entre altres organismes, han hagut d'incorporar

8. Vegeu en aquest sentit també el suggerent i aclaridor treball de Vidal (1987).

9. Sense necessitat d'atabalar el locutor amb transcripcions excessives al text que ha de llegir.

rar-se a les seves llengües. El referent de la transcripció fonètica podria ser útil a l'hora de fer-ne l'adaptació al català, d'acord amb l'ús culte de la llengua.

TAULA 7. Correspondències de l'ISO amb l'AFI i diverses llengües.
[Pf (parafònic), Pg (paragràfic)]

ISO	Ang.	Fr.	Al.	Esp.	Cat.	AFI
Transliteració	(Pseudo)transcripció o conversió					Transcripció fonètica
šč	shch	chtch	schtsch	shch	sx / [i]xtx ix (?)	ʃtʃ \ etç
kh ¹⁰	kh	kh	ch	j/g	kh	Pf x\χ Pg k

En el cas de la conversió al català de la seqüència russa /fricatiu-fricatifricat palatal sord/, que requereix set lletres per a l'alemany, el català ho resol, segons l'IEC, amb *sx* amb preferència a *(i)xtx*, quan en realitat podria fer-se mitjançant *(i)x*. Aquest és el cas precisament de *Kruixov* (donant preferència a la terminació *-ov* sobre *-ev* quan és tònica), atès que la pronúncia més habitual d'aquest cognom és [kru'ʃof\ɛf]. Tanmateix, la *GEC* per la seva banda ha incorporat la transliteració de l'ISO *Kbruščov*, procediment que en aquest cas i altres fins avui no ha resultat prou satisfactori.¹⁰

IV. L'ADAPTACIÓ FÒNICA DEL MANDARÍ I DEL RUS AL CATALÀ: LA INCORPORACIÓ AL *DPC*

Tenint en compte que ara per ara no es pot trobar de forma sistemàtica i extensa en cap recull lexicofònic¹¹ les pronúncies adaptades al català de les formes (pseudo)transcrites o convertides del mandarí ni les transliterades del rus, podria ser convenient la incorporació al *Diccionari de pronúncia del català* d'aquestes unitats lèxiques objectes d'estudi, especialment l'onomàstica. Ens servíem tant de la parafonia —acostament màxim a la pronúncia originària, per tal de no estrafer i deformar el terme fins a fer-lo irreconeixible per als parlants nadius— com de la paragrafia —partint de l'ortografia de formes transliterades i convertides o simplement llatinitzades— amb què es pronun-

10. Els països de parla eslava amb alfabet llatí solen representar aquest velar fricatiu sord amb *b*, que coincideix precisament amb la grafia corresponent del *pinyin*, que hem vist al § III.1.

11. En la línia dels diccionaris de pronúncia per a l'anglès (Wells 2000 [1990]; Jones 2003 [1917]), el francès (Warnant 1968 [1962]) o l'alemany (Duden 2000).

cia el terme a la catalana. Sempre, és clar, fent servir transcripció fonètica de sons pròpiament catalans i naturals sense caure en la pedanteria i la ultracorreció.

TAULA 8. Parafonia vs paragrafia en l'adaptació onomàstica
(pronúncies en els quatre estàndards orals: N-O, V || C, B).

Idioma	Pronúncies		
<i>Forma ortogràfica</i> originària [cat.] pseudotranscrita [mandarí] transliterada [rus]	Tradicional	Catalanitzada 1. <i>Adaptació a partir de la pronúncia originària:</i> parafònica 2. <i>Adaptació segons l'ortografia:</i> grafista o paragrafista	<i>Originària</i>
XINÈS MANDARÍ (putonghuà)	Mao Tse-tung (WG) [ˌmao tse 'tuŋ] [ˌmaw tsə'e 'tuŋ]	Mao Zedong 1. [ˌmao tse 'tuŋ] 'maw tsə'e 'tuŋ] 2. [ˌmao.ze 'ðoŋ] 'maw.ze 'ðoŋ]	Mao Zedong (pinyin) [ˌmao'w ˌtsɤ' ˌtuŋ]
	Pequín [pe'kin] pə'kin]	Beijing 1. [pej'tʃiŋ] pə'ej'tʃiŋ] 2. [bej'ziŋ] bə'ej'ziŋ] báihuà 1. [paj'ɣwa] 2. [baj'hwa]	Běijīng [ˌpej ˌtɕiŋ] báihuà [ˌpaj ˌɣwa]
	Li Po [li'po]	Li Po (W-G) Li Bai (P) 1./2. [li'po] 1./2. [li'pai\βaj]	Li (Dài) Bái [ˌli ˌtəi ˌpaj]
	Dèng Xiǎopíng [tɛŋ'ʃjaopiŋ] [təŋ'ʃjaopiŋ]	1. [tɛŋ'ʃjaopiŋ] tɛŋ'ʃjaopiŋ] 2. [dɛŋ'ʃjaopiŋ] dɛŋ'ʃjaopiŋ]	Dèng Xiǎopíng [ˌtɛŋ ˌɕjəo ˌpɕiŋ]
Rus	Moscou [mos'kəw] C [mus'kəw] B [mus'kəw lmos']	Boris 1. [ba'ris] 2. [ˈbɔris] Khruixtxov 1. [kru'tʃɔf] 2. [kru'ʃɔf] (cf. ang. Khrus(h)chev [tʃɔf] tʃɛf]	Moskva [mɛsk'va] Boris [bɔ'ris] Khruixtxov (GEC; Coromines 1964) Khruščov (GEC) [xruɛ'tʃɔf]

Tot seguit indiquem un mostrari d'entrades al *DPC*:

Andròpov, Andropov [an'drɔ.paf l.pof \ an.drɔ'pɔf] || [an'drɔpɔf lpof \ əndru'pɔf | andro'pɔf] *rus* [an'drɔpɔf]

Baikonor [baj.ka'nur lko'] *rus* [bɛjka'nur]

Chongqing (*Txungking —adaptació paragrafista de Coromines 1974 [1971])
[tʃuŋ'tʃiŋ | tʃuŋ'tʃiŋ | tʃuŋ'kiŋ] *mand.* [ˌtʃʊŋ ˌtʃiŋ ˌtʃiŋ]

fengshui [fɛŋ'ʃwɛj | fɛŋ'ʃwi] || [fəŋ'ʃwɛj | fɛŋ'ʃwi] *mand.* [ˌfɛŋ ˌʃwɛj]

Guizhou [kwej'tʃow | gi'zow] *mand.* [ʰkwej ʰtʃow]

Mao Zedong / Mao Tse-Tung [ˌmao.tse'tuŋ] || [ˌmawtsə'tuŋ] [ˌmaotse'tuŋ]
mand. [²maw ²tsɤ ¹tuŋ]

CONCLUSIONS

A mode de síntesi, i basant-nos en els principis ortoèpics i ortològics que es van establir per a la llengua catalana, i en part discutits fins ara, es podrien fer les observacions següents:

1. Els sistemes de transcripció romanitzats resulten deficientes, com ara el *pinyin* per al mandarí, tot i que no tenim alternativa de moment.
2. Els sistemes de transliteració, com és el cas de l'alfabet ciríl·lic al·latí per al rus, són insuficients i no han arrelat, malgrat la voluntat d'implementar-los i els lloables intents de superar-los (*GEC*; IEC 1996).
3. Tot i que encara cal aprofundir en nombrosos aspectes de l'adaptació fònica —i gràfica— al català, s'ha avançat considerablement (veg. els arxius de consulta en línia, com ara <http://esadir.cat/> (2006-), p. ex. l'ucraïnès *Txigrinski*. I per què no *Txigrinski*?, ens podríem preguntar).
4. La utilització de la transcripció fonètica —sobretot per mitjà de l'AFI— pot acostar-nos extraordinàriament la pronúncia dels mots d'origen forà, especialment els que no disposen de grafia llatinitzada, per adaptar-la o fer-la encaixar en el sistema fònic del català, tant si es parteix de la pronunciació originària (parafonia), com si ens basem en formes ortogràfiques —transliterades o convertides— (paragrafia).

En aquest sentit, seria bo de no decantar-se per cap dels punts de vista expressats per les plomes de dos escriptors anglòfons del segle passat, inseparables de la política internacional, que han esdevingut clàssics. D'una banda, el que representa la màniga ampla d'un Winston Churchill, que afirmava sense immutar-se: «Everybody has a right to pronounce foreign names as he chooses» —i probablement «foreign words» en general—; de l'altra, l'apuntat pel radicalisme orwellià d'un Eric Arthur Blair, que en el seu mític cant cigni 1984 ens advertia que ja podíem ser víctimes d'una tirànica, esquilada i deshumanitzada nova parla:

Newspeak, indeed, differed from most all other languages in that its vocabulary grew smaller instead of larger every year. Each reduction was a gain, since the smaller the area of choice, the smaller the temptation to take thought. Ultimately it was hoped to make articulate speech issue from the larynx without involving the higher brain centers at all (Orwell 1970 [1949]: 315).

La ponderació i el *savoir faire* dels nostres assessors lingüístics, així com la professionalitat dels destinataris del seu assessorament, especialment en el marc dels mitjans orals, de ben segur que trobaran la manera adequada i coherent de salvar-nos dignament en català el mots provinents —manlevats o no temporalment— de codis aliens.

JOAN JULIÀ-MUNÉ / IMMA CREUS
Universitat de Lleida

Annex

Alguns símbols fonètics per a la transcripció dels sons del català i d'altres llengües, especialment del mandarí

SEGMENTS VOCÀLICS

[ɛ̃] variant centralitzada i més oberta de /ɛ/	casa (en lleidatà)
[ɔ̃] v. més oberta de /ɔ/	port (en mallorquí) (anglès britànic: hot)
[ɔ̃] v. més tancada de /ɔ/	nord (en gironí) (ang. br.: north)
[æ̃] v. més oberta de /ɛ/	(en valencià i mallorquí) (anglès: man)
[ɐ̃] v. més oberta de /ə/	cadira (en lleidatà) (ang.: /ʌ/ [ɐ̃]: love)
	(rus: Gorb at xov, Dost oi evski)
[ɑ] v. posterior o velar de /a/	(en parlars nord-occidentals) (ang.: car)
[ɣ] v. no arrodonida de /o/	(mandarí: kè 'hoste', èr 'dos', Z em in)
[i] v. central de /i/	(mandarí: sì 'quatre') (rus: mī 'nosaltres')
[y] v. arrodonida de /i/	(mand.: yú 'peix'; francès: sur ; alemany: Bücher)
[ɥ] v. arrodonida de /j/	(mand.: yuè 'lluna, mes'; fr.: huit)

CONSONÀNTICS

[ɹ] v. aproximant postalveolar de /r/	(ang.: red)
[cʰ] oclusiu palatal sord/sonor	casa, blanc / g an a (en mallorquí)
[θ] fricatiu interdental sord	(castellà: ciza ña; ang.: thick)
[pʰ \ tʰ \ kʰ] oclusiu sord aspirat	(mand.: Ping / Tang / k àn 'mirar')
[ʃ \ ç] fric. sord retroflex/alveolopalatal	(mand.: shǔi 'aigua' / cat. ulls, mand.: xiǎo 'petit'; rus: Khru ix txov)
[ts \ tsʰ] africad alveolar sord/aspirat	(mand.: Zedong, Cao)
[tʃ \ tʃʰ] africad. retroflex sord/aspirat	(mand.: Zhang / Ch óngq ing)
[tɕ \ tɕʰ] africad. alveolopalatal sord/aspirat	(cat.: anys; mand.: Běi j ing / Ch óngq ing)
	(sord > rus: Gorb at xov)
[ʒ] fricatiu retroflex sonor	(mand.: rén 'home, gent, poble')
[x \ χ] fricatiu velar/uvular sord	(cast.: jefe / junio ; fr.: quatre ;
	mand.: huà 'parla, llengua')
[ʁ \ ʁ̥] fricatiu/aprox. uvular sonor	(fr.: rien, grand / amour)

[h] fricatiu glotal sord	(‘h aspirada’) (ang.: hol ding, home)
[ʧ], [ŋ] v. dentals de /n/ i /l/	canta, alta
[tʃ], [dʒ] v. alveolars de /t/ i /d/	tres, altre; dret , vendre (ang.: today)
[ɲ] v. palatalitzada de /n/	enginy (endarrerida respecte a [n])
[ð̞] v. aprox. alveolaritzada de /d/	adreçar (endarrerida respecte a [ð])

NOTACIONS SUPRASEGMENTALS

MARQUES TONALS DEL XINÈS MANDARÍ: *Pinyin*: ā á ǎ à
 AFI: [1a 2a 3a 4a]
 Exemples: báihuà [2paj 4χwa]
 fēngshǔi [1fəŋ 3ʃwej]

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES¹²

- Boyanus 1965: S. C. BOYANUS, *Russian pronunciation*, vol. 1, Londres, Percy Lund, Humphries.
- Calonge 1969: Julio CALONGE, *Transcripción del ruso al español*, Madrid, Gredos.
- Cheng 1973: Chin-Chuan CHENG, *A synchronic phonology of Mandarin Chinese*, La Haia, Mouton.
- Cholojov 1966/1968: Mijail CHOLOJOV, *El Don apacible*, 2 vol., trad. de F. J. Alcántara i D. Pruna, Barcelona, Plaza & Janés / Círculo de Lectores [*Tikhi Don*, 1928-1940, ed. completa de la primera part].
- Coromines 1964: Joan COROMINES, «Qüestions onomàstiques», *Serra d'Or*, vi, 5 (maig), [317-321] 53-57.
- 1974 [1971]: Joan COROMINES, «Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta», dins id., *Lleures i converses d'un filòleg*, a cura de Joan Sales, 2a ed., Barcelona, Club Editor, 55-60.
- DeFrancis 1963: John DEFRANCIS, *Beginning chinese*, New Haven, Yale University Press.
- Dostoiewski 1964: Fedor DOSTOIEWSKI, *Crimen y castigo*, Barcelona, Juventud.
- 1965 [1929]: Fiodor DOSTOIEWSKI, *Crim i càstig*, 2 vol., trad. d'Andreu Nin, Barcelona, Proa [*Prestuplenie i nakazanie*, 1865].
- Duden 2000 [1962]: DUDEN, *Aussprachewörterbuch*, 3a ed., Mannheim, Dudenverlag.
- GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*, 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987 [1974].
- Fabra 1954-1956 [1919-1928]: Pompeu FABRA, *Converses filològiques*, a cura de Santiago Pey, 10 vol. en 2, Barcelona, Barcino.
- 1983-1984 [1919-1928]: Pompeu FABRA, *Converses filològiques*, a cura de Joaquim Rafel, 2 vol., Barcelona, Edhasa.

12. Els autors i autores amb noms i cognoms xinesos hi apareixen segons figuren a la publicació de referència, tant si el cognom figura en primer terme (Dai Sijie) com en segon (Anchee Min). Tanmateix, a la referència inicial, que prové del text de l'article, sempre s'hi fa constar el cognom.

- Gorki 1985 [1928-1930]: Màxim GORKI, *Els vagabunds*, trad. d'Olga Savarin i Llucà Canal, revisió de Manuel de Seabra, Barcelona, La Magrana [Txelkaix. *Moi Sputnik. Ded Arkhip i Len'Ka*, 1895].
- 1970: Màxim GORKI, *Les meves universitats*, trad. de Josep M. Güell, Barcelona, Edicions 62 [*Moi university*, 1922].
- Hamilton 1980: William S. HAMILTON, *Introduction to Russian phonology and word structure*, Columbus (Ohio), Slavica Publishers.
- Huang 1969: Raymond HUANG, *Mandarin pronunciation explained with diagrams*, Hong Kong, Hong Kong University Press.
- IEC 1990: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, «Proposició sobre els sistemes de transliteració i transcripció dels mots àrabs en català», *Documents de la Secció Filològica*, I, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 141-158.
- 1996: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, «Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català», *Documents de la Secció Filològica*, III, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 55-89.
- 2003: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, «Proposta de transcripció de l'hebreu en textos escrits en català», *Documents de la Secció Filològica*, IV, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 39-72.
- Jones 2003 [1917]: Daniel JONES, *Cambridge English pronouncing dictionary*, 1 vol. i CD, 16a ed. per Peter Roach, James Hartman i Jane Setter, Cambridge, CUP.
- Julià-Muné 2007: Joan JULIÀ-MUNÉ, «L'ortoèpia de l'onomàstica forana», dins Sadurní Martí (ed.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, 217-233.
- 2009: Joan JULIÀ-MUNÉ, «Les llengües de la Xina. El contrast fonètic i l'adaptació al català de l'onomàstica xinesa», dins id. (ed.), *Visions de la Xina: cultura multimil·lenària*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 59-80.
- (en premsa): Joan JULIÀ-MUNÉ, «La fonamentació ortològica de Fabra i les aplicacions de Coromines», dins Miquel Àngel Pradilla (ed.), *Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*.
- Krech / Stötzer 1982: Hans KRECH / Ursula STÖTZER (ed.), *Grosses Wörterbuch der deutschen Aussprache*, Leipzig, VEB Bibliographisches Institut.
- Lee / Zee 2003: Wai-Sum LEE / Eric ZEE, «Standard Chinese (Beijing)», *Journal of the International Phonetic Association*, 33, 1, 109-112.
- Li / Thompson 1981: Charles N. LI / Sandra A. THOMPSON, *Mandarin chinese. A functional reference grammar*, Berkeley, University of California Press.
- Norman 1988: Jerry NORMAN, *Chinese*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Orwell 1970 [1949]: GEORGE ORWELL [Eric Arthur BLAIR], *Nineteen eighty-four*, Londres, Heinemann Educational Books.
- Stilman 1949: LEON STILMAN, *Russian alphabet and phonetics*, Nova York, Columbia University Press.
- Vidal 1987: Elena VIDAL, «A propòsit de dues antologies russes de poesia catalana», *Els Marges*, 36, 116-131.
- Warnant 1968 [1962]: LÉON WARNANT, *Dictionnaire de la prononciation française*, 3a ed., Gembloux, J. Duculot.
- Wells 2000 [1990]: JOHN C. WELLS, *Longman pronunciation dictionary*, 2a ed., Harlow, Pearson Education.

Xólokhov 1984: Mikhaïl XÓLOKHOV, *El Don de plàcides aigües*, ed. parcial, trad. d'E. Txel-pànova i M. F. Espanyol, Barcelona, Proa. [*Tikhi Don*, 1928-1940].

Yin / Felley 1990: Binyong YIN / Mary FELLELY, *Chinese romanization: pronunciation & orthography*, Pequín, Sinolingua.

REFERÈNCIES WEBGRÀFIQUES

<http://esadir.cat/> (2006-) [Portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA)].

